

Tâlib ise kavmine karşı onu korumuş, uğrunda her şeyi göze almakla kalmayıp Ebû Leheb dışındaki Hâşimoğulları'nı da onu korumak için seferber etmiş ve Kureyş arasındaki saygınlığı sayesinde ona fiilî saldırılarda bulunulmasını engellemiştir. Onun ölümünü fırsat bilen müşrikler Resûl-i Ekrem'e yönelik hakaretlerini arttırdılar ve fiilî saldırılarda bulunmaya başladılar. Kaynaklarda Hz. Hatice ve Ebû Tâlib'in vefat ettiği nübüvvetin onuncu yılı "senetü'l-hüzn / âmü'l-hüzn" diye isimlendirilmiştir. Bu ismin doğrudan Resûl-i Ekrem tarafından verildiği de zikredilmektedir (Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, I, 266; Nûreddin el-Halebî, II, 41).

Daha önce, geçtiği yollara veya evinin önüne diken ve pislik atmak yahut onunla alay edip hakaret etmekle yetinen müşrikler, Ebû Tâlib'in vefatından sonra evinden çok az çıkan Hz. Peygamber'e ağır hakaret ve işkenceler yapmaya başladılar. Hatta evinin içine de çeşitli pislikler attılar. Nitekim Resûlullah, amcasının yokluğunu çok çabuk hissettiğini ve müşriklerin kendisine amcasının sağlığında yapamadıkları kötülükleri yaptıklarını söylemiştir (İbn Hişâm, II, 65; İbn Sa'd, I, 164). Bir gün müşrikler Hz. Peygamber'in başına toprak atmış, o da toz toprak içerisinde evine dönmüştü (İbn Hişâm, II, 65). Buna çok üzülerek ağlayan kızlarından birini, "Ağlama kızım! Şüphesiz ki Allah babanı korur" diye teselli etti. Bir başka gün Ebû Cehil'in teşvikiyle Ukbe b. Ebû Muayt, Kâbe'nin yanında namaz kılmakta olan Resûl-i Ekrem'in üzerine secdeye gittiği sırada yeni doğuran devenin etenesini (içi kan ve pislik dolu yavruyu saran zar) attı (Buhârî, "Şalât", 21; "Menâkıbü'l-enşâr", 29). Ukbe, diğer bir günde Abdullah b. Amr b. Âs'ın müşriklerin Hz. Peygamber'e yaptığı en ağır işkence olarak gördüğü saldırıyı yaptı. Kâbe'nin yanında namaz kılarken secdeye vardığı esnada onu elbisesiyle boğmaya kalktı. Bunu gören Hz. Ebû Bekir, "Bir adamı 'Rabbim Allah'tır' dediği için öldürecek misiniz?" diyerek ona engel oldu (Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 5). Kaynaklarda, Resûlullah'ın halalarının Ebû Tâlib'in ölümünden sonra Hâşimoğulları'nın reisi olan kardeşleri Ebû Leheb'den onu himayesine almasını istedikleri, onların ısrarlarına dayanamayan Ebû Leheb'in de kabilecilik adına onun himayesini üstlendiği, ancak arkadaşlarının tahrikiyle ve Hz. Peygamber'in müşrik olarak ölen herkesin cehennemlik olduğunu söylemesine kızıp kısa sü-

re sonra bundan vazgeçtiği bildirilmektedir.

Bu baskılar sebebiyle Mekke'de İslâm'a davet faaliyeti son derece zorlaşmıştı. Bir çıkış yolu arayan Resûl-i Ekrem, davetini diğer bir şehirde yapmaya ve Kureyş müşriklerine karşı başka bir kabilenin yardımını istemeye karar verdi. Tâif'te yaşayan Sakifliler'in İslâm'a gireceğini veya kendisine yardımcı olacağını umuyordu (İbn Hişâm, II, 67; İbn Sa'd, I, 164). Ebû Tâlib ile Hz. Hatice'nin vefatından yaklaşık bir buçuk ay sonra (peygamberliğin onuncu yılı şevval ayı sonları) Zeyd b. Hârise'yi yanına alarak Tâif'e gitti. Tâif'te kaldığı on gün içinde Sakif kabilesinin liderleriyle görüştü ve onları İslâm'a davet etti. Ancak müşriklerden hiçbiri İslâm'ı kabul etmediği gibi onu alaya alıp hakaret ettiler ve ayak takımını peşine takarak onu taşlattılar. Resûlullah'ın ayakları kan içinde kaldı, onu korumaya çalışan Zeyd de birkaç yerinden yaralandı. Tâif'ten çıkmaya çalışan Hz. Peygamber yol üstünde Mekke'ye iki kardeşe ait bir bağa sığınmak zorunda kaldı. Burada, Allah'ın kendisine bir kızgınlığı olmadığı takdirde başına gelen her sıkıntıya katlanmaya hazır olduğunu bildirdiği meşhur duasını yaptı ve mâruz kaldığı sıkıntıları Allah'a arz edip O'ndan yardım diledi. Mekke'ye yaklaştığında şehre girmeyi tehlikeli gördü ve eman müessesesinden yararlanıp Nevfeloğulları liderlerinden Mut'im b. Adî'ye haber göndererek himayesini istedi. Müşrik olmakla birlikte teklifini kabul eden Mut'im'in himayesinde Mekke'ye girdi. Resûl-i Ekrem, müşriklerin baskılarının devam ettiği bu günlerde Allah tarafından isrâ ve mi'râc mucizesiyle teselli edildi. Aynı yılın hac mevsiminde İslâm'ı tebliğ ederken Yesrib'den gelen altı kişi davetini kabul ederek müslüman oldu. Böylece Mekke'de Hz. Peygamber'in ve arkadaşlarının yaşadığı sıkıntı dolu günlerin yakında sona ereceğini gösteren yeni bir kapı açıldı (bk. AKABE BİATLARI).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Kahire 1987, II, 15, 64-67; İbn Sa'd, *et-Tabakât* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, I, 164-165; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 344; Ebû'l-Fidâ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ali Abdüsâtir v.dğr.), Kahire 1408/1988, III, 131-133; Necmeddin İbn Fehd, *İthâfû'l-verâ bi-ahbâri ümmi'l-kurâ* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire 1404/1983, I, 305-306, 309; Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* (nşr. Sâlih Ahmed eş-Şamî), Beyrut 1412/1991, I, 266; Şamî, *Sübûlû'l-hüdâ*, II, 572-576; Nûreddin el-Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 41, 50-51.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

SENETÜ'L-VÜFÛD

(سنة الوفود)

Hz. Peygamber'le görüşmek için Medine'ye gelen heyetlerin çokluğundan dolayı hicretin 9. (630) yılına verilen isim.

Araplar İslâmiyet'ten önce yılların tayin ve tesbitinde bazı meşhur olayları tarih başlangıcı saymışlardır. Nitekim Habeş ordusunun Kâbe'yi yıkmak için Mekke üzerine yürüdüğü yıla "âmü'l-fil" adını vermişlerdir. Bu uygulama, Hz. Ömer zamanında hicretin tarih başlangıcı olarak benimsenmesine kadar sürmüştü, bu dönemde hicretten sonraki yıllar bazı özel isimlerle anılmıştır. Meselâ hicretin 1. yılına "senetü'l-hicre", 2. yılına savaşa izin verildiği için "senetü'l-emr", 5. yılına Hendek Gazvesi'nin Kur'an'da yer aldığı sûrenin adıyla "senetü'l-Ahzâb", 8. yılına Mekke'nin fethine işaret etmek üzere "senetü'l-feth" ve 9. yılına "senetü'l-vüfûd" adı verilmiştir.

8 (630) yılında Mekke'nin fethiyle Hevâzin ve Sakif kabilelerine karşı kazanılan Huneyn Gazvesi'nden sonra Arap yarımadasındaki kabilelerde İslâmiyet'e girme temayülü ortaya çıktı. Bu kabileler eskiden beri Kâbe'nin komşusu, koruyucusu ve bakıcısı olan, Hz. İsmâil'in soyundan gelen ve Fil Vak'ası'ndan kurtulan Kureyş kabilesine büyük itibar gösteriyor, onlarla Hz. Muhammed arasındaki mücadelelerin sonucunu gözlüyordu. Mekke'nin fethiyle Kâbe'nin ve şehrin idaresi müslümanların eline geçti, Kureyşliler müslüman oldu, Hz. Peygamber'in dinî ve siyasî otoritesi güçlü bir şekilde kendisini gösterdi. Bu otorite Mekke fethinin ardından kazanılan Huneyn zaferiyle daha da kuvvetlendi. Ertesi yıl Resûl-i Ekrem'in büyük bir orduyla Bizans'a karşı Tebük Seferi'ne çıkabilecek güce ulaşması ve aynı yıl Tâif'te yaşayan Sakif kabilesinin müslüman olması Araplar'ın bu yöndeki temayüllerini arttırdı. Bu gelişmeler üzerine Arap yarımadasının çeşitli yerlerinde yaşayan kabileler, Hz. Peygamber'i tanımak ve yeni dinî öğrenmek için Medine'ye heyet veya elçi göndermeye başladılar. Mekke'nin fethi ve Huneyn Gazvesi'nin ardından Medine'ye dönen Resûlullah'ı ziyarette gelen bu heyetlerin çokluğuna Kur'an-ı Kerim'in Nasr sûresinde işaret edilmektedir: "Allah'ın yardımı ve fethi geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde rabbine hamdederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O tövbeleri çok kabul edendir" (en-Nasr 110/1-3). Kabile he-

yetlerinin çoğu 9 (630) yılında geldiği için siyer kaynaklarında bu yıla "senetü'l-vüfûd" (heyetler / elçiler yılı) adı verilmiştir. Hz. Peygamber'in vefat ettiği 11 (632) yılının başlarına kadar heyetlerin gelmeye devam ettiği ve en son heyetin Yemen'de Muâz b. Cebel'in gayretleri sonucunda müslüman olan Mezhic'in kolu Neha' kabilesinden geldiği belirtilmektedir (İbn Sa'd, I, 346). Bu arada Âmir b. Sa'saa heyeti gibi ihtidâ niyeti taşımayan ve Resûl-i Ekrem'i öldürmek niyetiyle gelen heyetler de vardı. Necranlı hristiyanları temsilen gelen heyet ve Benî Tağlib heyeti gibi kendi dinlerinde kalmayı tercih eden heyetler de mevcuttu. Bunlarla zimmî antlaşması yapılarak kendilerine Medine'nin siyasî otoritesi kabul ettirildi.

İbn Sa'd, Medine'ye gelerek Resûlullah ile görüşen yetmiş kadar heyetin adını zikreder. 5 (626) yılında gelen Benî Müzeyne heyetiyle yapılan görüşmelerin ayrıntılarını verdikten sonra 9 yılının başında ilk gelen heyetin Benî Esed kabilesine ait olduğunu söyler. Arkasından diğer kabilelerin isimleri, heyet başkanlarının adları, heyet üyelerinin sayısı, nerede misafir edildikleri, kendilerine Medine'deki ikametleri esnasında Kur'an ve İslâmiyet'in öğretilmesi, kimlerle kardeş ilân edildikleri, verilen hediyeler ve yapılan görüşmelerin sonuçları, yazılan mektuplar ve diğer haberler hakkında bilgi verir (*et-Tabakât*, I, 291-359; ayrıca bk. İbn Hişâm, II, 559 vd.). Bunlar arasında Necran, Yemen ve Hadramut'tan gelen heyetlerin dikkati çekecek kadar çok olduğu görülmektedir (Fayda, s. 23 vd.). Elmalılı Muhammed Hamdi, Nasr sûresinde geçen "nâs" ile Yemenliler'e işaret edildiğini ve buradan gelen kabile heyetlerinin fazlalığı üzerine Hz. Peygamber'in, "İman Yemenli'dir, hikmet de Yemenli'dir" diyerek memnuniyetini belirttiğini nakleder (*Hak Dini*, VIII, 6240).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Meğâzî", 53; "Tefsîrû'l-Kur'ân", 65/112; İbn Hişâm, *es-Sîre*², II, 559-599; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 291-359; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevver*, II, 499-602; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 1687-1692, 1706-1724; İbn Abdürabbih, *el-İkûd'l-ferîd* (nşr. Müfid M. Kumeyha), Beyrut 1404/1983, I, 295-310; Mes'ûdî, *et-Tenbih ve'l-işraf*, Beyrut 1388/1968, s. 172 vd., 185-240; İbn Abdülber en-Nemerî, *ed-Dürrer fi'l-hisâri'l-meğâzî ve's-siyer* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1386/1966, s. 269-284; Şâmî, *Sübûlü'l-hüdâ*, VI, 386-681; *Tecrid Tercemesi*, X, 318-322, 368-388; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 6233-6253; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 23-134; Halil Abdülkerim, *Devletü Yeşrib: Beşâ'ir fi 'ami'l-vüfûd ve fi aḥbârih*, Beyrut 1999, s. 35 vd.; M. Kâmil Yaşaroğlu, "Nasr Sûresi", *DA*, XXXII, 416-417; M. Lecker, "Wufûd", *El*² (Fr.), XI, 238-239.

MUSTAFA FAYDA

SENEVİYYE

(الشنوية)

Âlemi birbirine zıt iki kadîm aslın yarattığına inanan din veya mezheplere verilen genel isim.

Sözlükte **Seneviyye**, "katlamak, bükmek; ikinci olmak; iki katını almak" anlamlarındaki **seny** kökünden türeyen bir ism-i mensub olup "ikili sisteme bağlı olanlar" demektir. Âlemi nur ve zulmet olmak üzere iki ezeli aslın yaratıp yönettiğine inanan din veya mezhepler İslâm kaynaklarında Seneviyye diye anılmıştır. Herhangi bir alanda birleştirilip bire indirgenemeyen iki karşıt ve bağımsız ilkenin varlığını ileri süren bu anlayış Batı dillerinde **düalizm** (Fr. dualisme), Türkçe'de **ikicilik** kelimesiyle karşılanmaktadır. Kaynaklarda bu anlayışı benimseyenler **ashâbü'l-isneyn**, **ehlü'l-isneyn**, **ehlü't-tesniye** terkipleriyle ifade edilmektedir.

Grek felsefesinde madde ve ruh ikilemini dile getiren Anaxagoras ilk düalist düşünür kabul edilmekle birlikte felsefede düalist anlayış Sokrat öncesi dönemde görünüş-hakikat, Eflâtun'un varlık anlayışında ezeli ve ebedî ideler-değişken varlıklar, Ortaçağ'da ise Tanrı-ölümlü insan karşıtlığında da görülür. Epistemolojide özne-obje ve duyu-duyumlanan, metafizik düşünce Tanrı-âlem, ruh-madde ve iyi-kötü ikilemi söz konusu iken mantıkta geçerli-geçersiz, doğru-yanlış, ahlâkta iyi-kötü gibi karşıt kavramlar vardır (İsmail Fenî, s. 204-205; Watson, s. 244-245).

Dinler tarihinde düalizm, kâinatı yaratıp idare eden nur-zulmet veya iyilik-kötülük gibi temel prensiplere dayanmaktadır (*Encyclopedia of Religion*, IV, 2504-2505). Sumerler'in yer-gök tanrıları, eski Mısır'ın aydınlık-karanlık ikilemiyle farklılaşan tanrı telakkisi, Çin geleneğinde evrendeki her şeyin oluşum ve dönüşümünün dayandığı diyalektik zıt kutupluluğu ifade eden Yin ve Yang kavramı, Hint-İran kültüründe karanlık ve pasifliği simgeleyen Tamas ile aydınlık ve hareketi simgeleyen Satva ikiliği farklı din ve geleneklerdeki karşıt temel prensiplerden bazılarını temsil eder. Ancak dinler tarihçilerine göre temel özellikleriyle düalist anlayış Zerdüştiliğe dayalı İran geleneğinde ve hristiyan gnostisizminde görülmektedir (*a.g.e.*, IV, 2506-2507; *ERE*, V, 100-101; *Elr.*, VII, 576-582; bk. **ZERDÜŞTİLİK**).

Müslümanlar, İran ve Hint geleneğine dayalı düalist ve gnostik inanç sistemleri-

ne sahip din ve mezheplerle I. (VII.) yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleştirilen fetihler sonunda karşılaşmıştır. Abbâsîler'in erken dönemlerinde (II./VIII. yüzyıl) Farslar'ın kitleler halinde İslâm'ı kabul etmesiyle İslâm âlimleri arasında kadîm İran geleneğinden doğan düalist inançlara karşı bir hassasiyet oluşmaya başlamıştır. Nitekim İran asıllı mütercim ve edip İbnü'l-Mukaffa'nın öldürülmesinin önemli sebepleri arasında Kur'an ve İslâm inançlarına karşı Maniheizm'i savunan *Mu'âraza'tü'l-Kur'ân* adlı eserin ona nisbet edilmesi; Mezdek, Mani ve Zerdüş'tle ilgili Fars kültürüne ait eserleri Arapça'ya çevirmesi sebebiyle zındıklıkla itham edilmesi de sayılmıştır (*El*, IV, 736). Kâsım b. İbrâhim er-Ressî, önce *er-Red 'ale'z-zındîk el-la'în İbni'l-Mukaffa* (nşr. M. Guidi, Roma 1927), ardından *Naḳdû'l-müslimîn li's-Şeneviyye ve'l-Mecûs ma'a'r-red 'ale'bnî'l-Mukaffa* adıyla iki eser kaleme almıştır. Ressî, Mani'yi Seneviyye'nin en önemli imamı diye nitelendirmekte, İbnü'l-Mukaffa'nın onun görüşlerini benimsediğini belirtmekte (*Naḳdû'l-müslimîn*, s. 87, 93), Maniheizm'in İslâm akidesine aykırı görüşlerini diyalektik bir metot kullanıp naslardan delil getirmek suretiyle reddetmektedir. İbnü'r-Râvendî, *Faḍîhatü'l-Mu'tezile* adlı eserinde bazı Mu'tezilî âlimleri Senevî olmakla itham etmiş (*El*, IV, 737), Hayyât da ona reddiye olarak yazdığı eserinde Ebû Hafs el-Haddâd, İbn Zer es-Sayrafi ve Ebû İshâ el-Verrâk'ın Senevî görüşleri benimzediklerini, Ebû İshâ el-Verrâk'ın Maniheizm ve Seneviyye'yi desteklemek için kitap yazdığını belirtmiştir (*el-İntişâr*, s. 108). Hayyât ayrıca Mâniyye (Mennâniyye / Maniheizm) ve Deysâniyye'nin iki ezeli asıl anlayışını çeşitli yönlerden eleştirmiştir (*a.g.e.*, s. 30-32, 36-39).

Ebû'l-Hasan el-Eş'arî, "Ehlü't-tesniye" olarak isimlendirdiği Seneviyye'nin nur ve zulmet şeklinde zıt iki ezeli cevhere inanıklarını (*Maḳâlât*, s. 308), Mâniyye'ye göre cisimlerin kendilerinden türediği bu iki cevherin siyah, beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil olmak üzere beş cinsinin bulunduğunu ve bunların araz kabul etmediklerini belirtmektedir. Eş'arî'nin Seneviyye'nin bir başka grubu olarak tanımladığı Deysâniyye'ye göre ise iki asıldan biri beyaz, diğeri siyahtır; sarı, kırmızı ve yeşil gibi diğer renkler iki aslın farklı şekillerde karışmasından arazsız oluşmuşlardır. Eş'arî'nin Senevî olarak nitelendirdiği Ebû İshâ el-Verrâk'a göre cisimlerde hareket ve sükûndan başka araz yoktur (*a.g.e.*, s. 336, 349).